

Qaraqalpaqstan Respublikası nızamshılıǵında hákimiyatlar bóliniwi principiniń ózine tán tárepleri

Ózbekstan Respublikasında ótkerilip atırǵan keń kólemli reformalardıń nátiyjeliligine erisiwde mámleket hám jámiyet qurılısın jetilistirip barıw úlken áhmiyetke iye. Bunda ásirese, **hákimiyatlardıń bóliniwi principi** zárúr faktorlardan biri esaplanadı. Sebebi, hákimiyatlar teń salmaqlılıǵıń támıynlemesten turıp, mámleket basqarıwınıń pútkilley jańa hám nátiyjeli sistemasın jaratıw haqqında sóz júritiw oǵada müşkil.

Sol sebepli de, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Konstituciyasında hákimiyatlardıń bóliniw principi tiykarında hákimiyat tarmaqları qatnasıqlarınıń konstituciyalıq-huqıqıy tiykarları belgilep berildi. Oǵan bola, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń mámleketlik hákimiyat sistemasi — **hákimiyattıń nızam shıǵarıwshı, atqarıwshı hám sud hákimiyatlarına bóliniw principine tiykarlanadı** (11-statya).

Konstituciyaǵa muwapiq, nızam shıǵarıwshı hákimiyat **Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Joqarǵı Keńesi (parlament)** tárepinen ámelge asırıladı. Onıń wazıypası tek ǵana nızamlar qabil etiw emes, al Konstituciya menen oǵan kóplegen wákillikler berilgen bolıp, sol arqalı respublikanı basqarıwdıda da belseñi qatnasadı. Atap aytqanda, ekonomikalıq hám sociallıq rawajlanıwdıń mámleketlik strategiyalıq

bağdarlamaların qabil etiw, hákimshilik-aymaqlıq dúzilis mäselerlerin nızamlar menen retlestiriw, respublikalıq hám jergilikli mámlekətlik hákimiyat uyımlarınıń sistemasin hám wákilliklerin belgilew hám de parlament qadaǵalawın ámelge asırıw sıyaqlı oǵada áhmiyetli wazıypalar Joqarǵı Keńeske júkletilgen (70-statya).

Tiykarǵı Nızamda atqarıwshı hákimiyat **Qaraqalpaqstan Respublikası Ministrler Keńesi (Húkimet)** tárepinen ámelge asırılatuǵınlığı belgilengen. Ministrler Keńesi Joqarǵı Keńes tárepinen dúziledi (87-statya).

Konstituciya menen Ministrler Keńesine respublika turmısında úlken áhmiyetke iye kóplegen wákillikler berilgen. Máselen, Ministrler Keńesi ekonomikanıń nátiyjeli islewine, sociallıq hám ruwxıy tarawlarǵa bassılıq etiwdi, Ózbekstan Respublikası nızamlarınıń hám Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisiniń basqa da sheshimleriniń, Ózbekstan Respublikası Prezidenti pármanlarınıń, qararlarınıń hám biylikleriniń, Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabineti qararlarınıń hám biylikleriniń, Qaraqalpaqstan Respublikası nızamlarınıń hám Joqarǵı Keńestiniń basqa da sheshimleriniń, Joqarǵı Keńes Prezidiumı qararlarınıń orınlaniwın támiyinleydi (87-statya).

Sonday-aq, Ministrler Keńesin Joqarǵı Keńes Baslıgınıń usınıwi boyınsha Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń kelisimi menen Joqarǵı Keńes tárepinen tayınlanatuǵın Baslıq basqaradı. Óz náwbetinde Ministrler Keńesiniń Baslığı lawazımı boyınsha Ózbekstan

Respublikası Ministrler Kabinetiniň quramına kiredi (88-statya.).

Tiykarǵı Nızam boyınsha, Qaraqalpaqstan Respublikası sudlarınıń sudyaların, sonday-aq, rayonlararalıq, rayonlıq hám qalalıq sudlarınıń başlıqları hám sudyaların tayınlaw, qayta tayınlaw hám lawazımınan bosatıw boyınsha qarar qabil etiw Joqarǵı Keńes hám onıń Prezidiumınıń ayrıqsha wákilliklerine tiyisli (70 hám 85-statyalar). Óz nawbetinde, **Qaraqalpaqstan Respublikasında sud hákimiyyati** nızam shıǵarıw hám atqarıw hákimiyatlarından, siyasiy partiyalardan, basqa da jámiyetlik birlespelerden **biyǵárez isleydi**. Sudyalar górezsiz bolıp, nızamǵa góana baǵınadı (100 hám 106-statyalar).

Mámleket hákimiyatınıń górezsiz úsh tarmaqqa bóliniwi jadayında mámleket hákimiyyati hám basqarıwı uyımlarınıń muwapiqlastırılǵan halda iskerlik júritiwi mámleketlik mexanizmniń birligin saqlawda ayrıqsha áhmiyetke iye. Sol mániste Joqarǵı Keńes Baslığı **Qaraqalpaqstan Respublikası Basshısı hám eń joqarı lawazımlı shaxs** ekenligi Konstituciyada bekkemlep qoyılǵan. Oǵan Qaraqalpaqstan Respublikasınıń joqarı nızam shıǵarıw hám atqarıw hákimiyyati uyımlarınıń óz-ara baylanıslı háreket etiwin támiyinlew wazıypası júkletilgen (80 hám 81-statyalar).

Sonı atap ótiw orınlı, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń ámeldegi nızamlarında da hákimiyyattıń óz-ara tiyip turıw hám mápler teń salmaqlılıǵın támiyinlew principi óz sáwleleniwin tapqan. Máselen, “Qaraqalpaqstan Respublikası Ministrler Keńesi haqqında”ǵı (jańa redakciyada) Nızamda **hákimiyat tarmaqlarınıń bóliniwi hám birge islesiwi** Ministrler Keńesi jumısınıń tiykarǵı principlerinen biri bolıp tabılatuǵınlığı (4-statya), Ministrler Keńesiniń aǵzaları **Ministrler Keńesiniń Baslığı, onıń orınbasarları, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń ministrleri, mámleketlik komitetlerdiń başlıqlarınan** ibarat ekenligi (5-statya) belgilengen.

Al, “Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesi haqqında”ǵı Nızamda nızam shıǵarıwshı hákimiyat sıpatında Joqarǵı Keńestiń huqıqıy statusı hám onıń wákillik sheńberi anıq etip belgilep berilgen. Oǵan bola, **Joqarǵı Keńes bir palatalı uyım bolıp, alpis bes deputattan ibarat** (2-statya).

Itibarlı tárepi sonda, “Saylaw haqqında”ǵı Qaraqalpaqstan Respublikası Nızamında **sudyalar, prokuratura uyımlarınıń hám atqarıw hákimiyyati uyımlarınıń lawazımlı shaxsları** (buǵan rayon hám qala hákimleri kirmeydi) deputat etip saylanǵan jaǵdayda, **iyelep turǵan lawazımınan bosaw haqqında arza beriw shárti menen Joqarǵı Keńes deputatlığına talaban etip dizimge alındı**, dep kórsetilgen (65-statya).

Solay etip, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń ámeldegi nızamshılıq hújjetlerinde **nızam shıǵarıwshı, atqarıwshı hám sud hákimiyatınıń huqıqıy statusı hám olardıń wákillik sheńberi** anıq etip belgilep berilgenligin kóriwge boladı. Óz gezeginide, mámleketlik hákimiyyattıń úsh tarmaǵı Konstituciya hám nızamlar menen ózlerine berilgen wákillikler sheńberinde háreket etip, **bir-biriniń funkciyaların takırlamawı** maqsetke muwapiq esaplanadı.

J. Idiyatullaev hám A. Imatov

(Qaraqalpaqstan Respublikası Ministrler Keňesiniń Yuridikalıq xizmeti)